

KAARLE NORDENSTRENG:

LUULOJA JA TIETOA YLEISÖSTÄ

Yleisradion ja Tampereen Yliopiston tutkijat ovat tänä vuonna yksissä tuumin lähteneet kartoittamaan suomalaisten harrastuksia, tieto- ja asenteita — sitä maailmankuvaa, jonka järkiperäiseen avartamiseen nykyinen ohjelmapolitiikka tähtää. Tarkoituksena on luonnostella mahdollisimman tarkka kuva siitä, mitä radio- ja tv-yleisöt eli ns. Suomen kansa tietää, tekee ja ajattelee. Tutkimuksen ensimmäisenä vaiheena oli huhtikuussa toimeenpantu n. 1000 kansalaisen perusteellinen haastattelu; tämä tutkimusjoukko edustaa maamme koko 15 vuotta täyttäneitä väestöä. Vastaajilta tiedusteltiin mielipiteitä mitä moninaisimmista asioista, ja lisäksi selvitettiin myös heidän tietojaan maailmantapahtumista.

Sillä aikaa kun haastattelun tulokset vielä olivat tietokoneen pureskeltavina (eivätkä edes tutkijoiden tiedossa), järjestettiin Yleisradion johtajien (ohjelmapuolella toimivien johtokunnan jäsenten ja ohjelmapäälliköiden), tutkijoiden ja ohjelmatoimittajien keskuudessa pieni arvausleikki: nämä arvioivat omien käsitystensä perusteella, kuinka kansa tulee vastaamaan puoleen sataan haastattelusta poimittuun kysymykseen. Näin kansan palvelijat pysäytettiin miettimään, millaista tuo kansa oikeastaan on. Tai oikeammin: ohjelmantekijät pantiin tilittämään *mielikuvansa* siitä yleisöstä jolle ohjelmat tehdään. Tuskin kukaan saattoi perustaa arvioitaan tutkittuun ja varmaan tietoon; tässä liikuteltiin pelkkiä hajanaisiin vaikutelmiin perustuvia luuloja.

Yleisö on tyytyväisempää kuin luullaan

Kuten odottaa saattaa, luulot osoittautuivatkin enimmältään harhaluuloiksi. Esimerkiksi radio- ja tv-ohjelmiin suhtaudutaan yleisön piirissä tosiasiallisesti paljon rauhallisemmin ja hyväksyvämmiin kuin yleisradioväki luulee. Kun

Luulo ei ole tiedon väärä — senhän me tiedämme tutkimattakin. Kuinka suuressa määrin luulomme ja tietomme kuitenkin lyövät toisiaan korville, sitä ovat tutkineet PTS-osaston tutkijat.

Kaarle Nordenstreng on laatinut yhteenvedon tutkimusten tuloksista ja kertoo, millaiseksi kuvittelemme yleisöämme ja millaista se todellisuudessa on.

ihmisiltä kysytään, ovatko ohjelmat heidän mielestään liiaksi kaupunkilaisia vai liiaksi maalaisia, liiaksi ulkomaisia vai liiaksi kotimaisia, liiaksi nuorison vai liiaksi vanhojen ohjelmia jne., on vähintään joka toinen vastaus: »Ei kumpaakaan vaan sopivasti molempia.» Ohjelmantekijät puolestaan kuvittelevat, että tämä kaikkeen tyytyväinen joukko on vain 30 %:n luokkaa ja että yleisön enemmistö on suuntaan tai toiseen tyytymätöntä. Tässä pariin kysymykseen saadut »koko kansan mielipiteet» yhdessä 128 toimittajan arvioihin perustuvan »keskiarvoluulon» kanssa:

Radion ja television ohjelmat ovat mielestäni	yleisön mielipide	toimittajien arvio yleisön mielipiteestä
— liiaksi kaupunkilaisten ohjelmia	27 %	52 %
— tasapuolisia, en osaa sanoa	72	29
— liiaksi maalaisten ohjelmia	1	19
— liiaksi kevyitä	20	31
— tasapuolisia, en osaa sanoa	66	32
— liiaksi vakavia	14	37

Yhtiön johdon sekä tutkijoiden arviot menevät hieman vähemmän pieleen — ilmeisesti siksi että nämä ovat entisten tutkimusten välityksellä alkaneet oppia tuon tyytyväisyyden peruslain. Todellisten mielipiteiden ja luultujen mielipiteiden välinen ristiriita on tässä tapauksessa helposti selitettävissä: yleisradioväki ei voi päivittäin seurata Maon oppia ja mennä kansan luo, vaan sen on tyydyttävä kuulostele-

maan kansan edusmiesten heijastamia mielipiteitä — ohjelmaneuvoja, lehtikriitikoita, yleisönosastoja, tuttavien jne. Ja nämä painottavat yleensä ohjelmien puutteita enemmän kuin koko yleisö keskimäärin. Eikä kritiikissä tietysti ole mitään pahaa, ei liioin siinä että vain suhteellisen harvoista yleisön riveistä kantautuva arvostelu otetaan varteen. Mutta siinä on jo jotain mätää, jos me rupeamme tosissamme uskomaan, että meidän korviimme luonnostaan kantautuvat mielipiteet edustavat samalla koko yleisön kantaa.

Julkisuudessa käyty keskustelu nykyisen ohjelmapolitiikan »repivyydestä» on hyvä esimerkki aivopesusta, joka saa radio- ja tv-ihmiset kuvittelemaan kummia yleisöstään — ilman todellista syytä. Toimittajat luulevat, että puolet yleisöstä on enemmän tai vähemmän huolestunut »ohjelmien nykyisen suuntauksen kiusallisesta repivyydestä», mutta tosiasiaa vain viidesosa yleisöstä on tällä kannalla. Tietysti tämä yleisön syvien rivien tyytyväisyys perustuu suurelta osalta pelkästään välinpitämättömyyteen, siihen että ohjelmista ei ylipäänsä olla kiinnostuneita. Tämä seikka ehkä tekee yleisradioväen harhaluulot ymmärrettäviksi, mutta tuskin oikeutetuiksi.

Yleisö on sallivampaa kuin luullaan

Tutkimuksessa ihmisiltä kysyttiin myös, saako heidän mielestään ohjelmissa käsitellä poliittisia kiistakysymyksiä ja sukupuoliasioita sekä saako ohjelmissa arvostella kirkkoa ja uskontoa. Kaikkien aihepiirien kohdalla yleisön valtaenemmistö — 70—80 % — ilmoittaa kannattavansa niiden esittämistä ja vain 5—10 % haluaisi kieltää tällaisten aihepiirien käsittelyn. Toimittajat puolestaan luulevat, että vain 30—50 % yleisöstä on sallivalla kannalla ja että 20—30 % haluaisi kieltää tällaiset ohjelmat. Johtajien arvailut kulkevat samoilla linjoilla. Tutkijoiden luulot ovat jos mahdollista vieläkin kauempana todellisuudesta kuin toimittajien.

Myönteinen yllätys yleisradioväelle tuntuu olevan, että yhdeksän kansalaista kymmenestä pitää radion ja television tehtävänä kaunistelemattomien tietojen antamista myös ristiriidoista ja yhteiskunnallisista epäkohdista; tällaista kantaa odotetaan näet vain joka toiselta. Edelleen 3/4 yleisöstä on sitä mieltä, että television olisi epäonnistumisen uhallakin kokeiltava uudenlaisten ohjelmien tekemistä; toimittajat puolestaan uskaltavat kuvitella näin ymmärtävistä suhtautumista korkeintaan 50 %:ssa tapauksista. Johtajien arviointi on tässä tapauk-

sessä hyvin osuva, tutkijoiden taas kerrassaan väärä.

Kansa hyväksyy myös yleisemmin kuin radio- ja tv-ihmiset luulevat sellaiset usein kiistanalaisina pidetyt teot kuin kirkosta eroaminen (89 % yleisöstä; 72 % toimittajien arvion mukaan), poliittiset virkanimitykset (29 %; 18 %), syntyvyyden säännöstely (78 %; 56 %) ja abortti (40 %; 25 %). Toisaalta on tekoja, jotka yleisö hyväksyy vähemmässä määrin kuin toimittajat luulevat, esim. jumalanpilkkua (4 %; 12 %), viinankeitto (17 %; 24 %) ja sukupuolisuuhteet avioliiton ulkopuolella (13 %; 24 %).

Yleisön mielipiteet ovat epäjohtonmukaisia

Kansan sallivuus osoittautuukin eräissä kohdin yllättävän suhteelliseksi. Vaikka rohkeita ohjelmia ollaan valmiita kannattamaan, ollaan silti lämpimästi ohjelmien sensuroinnin kannalla, ja tämä on yleisradioväelle ilmeisesti yhtä tuntuva kielteinen yllätys kuin em. yleisen sallivuus oli myönteinen yllätys (52 % yleisöstä pitää sensuuria tarpeellisena; toimittajat arvelevat että 34 % on tällä kannalla). Edelleen yleisö on kyllä lähes yhtenä miehenä yhtymässä kantaan »On hyvä, että ihmiset ovat eri mieltä asioista», mutta heti perään sen enemmistö on valmis tuomitsemaan kunnan selkäsunaan nuoret jotka kasvattavat itselleen pitkän tukan ja pukeutuvat kummallisesti.

Vaikuttaa siltä kuin kansan mielipiteet heijastelisivat varsin herkästi ns. yleistä mielipidetä: periaatteessa ollaan kyllä hyvinkin sallivia — enemmän kuin radio- ja tv-väki luuleekaan — mutta käytännössä tuo kaunis periaate jää useasti unhoon — jälleen yleisemmin kuin radio- ja tv-väki luuleekaan. Yleisesti hyväksytyt periaatteet ja tosi mielipiteet ovat kaksi eri asiaa, ja yleisradioväen käsitys yleisön ajattelutavoista sijoittuu jonnekin noiden kahden välimaille.

Yleisön ajatusmaailman epäjohtonmukaisuudesta on todistuksena myös se, että muuten niin sallivaksi ja edistysmieliseksi tunnustautuva joukko on samalla myös yllättävän konservatiivista: yli 80 % yleisöstä on sitä mieltä että yhteiskunnalliset muutokset pitäisi tehdä hitaasti ja harkiten (toimittajien arvelun mukaan vain 55 %), vaikka toisaalta 60 % on sitä mieltä että ilman poliittista taistelua ei yhteiskunnassa tapahtuisi mitään edistystä (toimittajien arvelun mukaan vain 45 %). Enemmän kuin yleisradioväki luuleekaan on myös niitä, jotka haluavat Suomen ensin huolehtivan omista syrjäseuduistaan ennen kuin lähde-

tään jakelmaan rahoja kehitysmaille (83 % yleisöstä; 62 % toimittajien arvion mukaan), samoin niitä joiden mielestä radiossa ja televisiossa tulisi nykyistä enemmän kunnioittaa uskonnollisia ja isänmaallisia arvoja (64 % yleisöstä; 56 % toimittajien arvion mukaan).

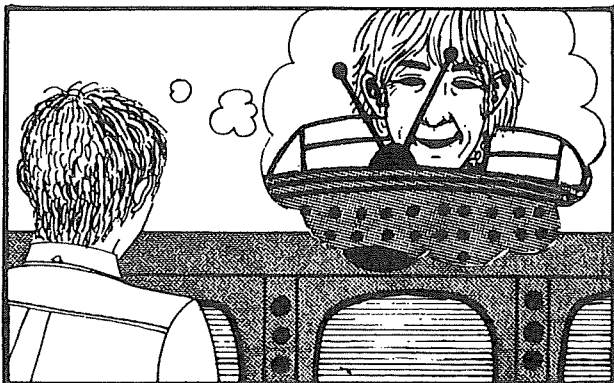
Ei todellakaan ole kummaa, jos radio- ja tv-ihmisten käsitykset näin ailahtelevasta kohteesta ovat useasti harhaisia. Se että yleisön mielipiteet ovat epäjohtomukaisia ei kuitenkaan päästä yleisradioväkeä velvoituksesta tutkistella noita mielipiteitä. Päinvastoin: yleisöstä selvän ottaminen on sitäkin tärkeämpää koska kerran kansan vakaumukset tuntuvat olevan niin kovin suhteellisia ja helposti harhaan johtavia. Ihmiset ovat tosiaan paljossa kaksinaismoralisteja, kuten Olavi Viljanen huomautti syyskuun Linkissä. Tämä kaksinaismoralismi on radio- ja tv-ihmisille kaksinkertainenkin haaste: ensinnäkin se on opittava tarkoin tuntemaan henkilökohtaisen eläytymisen ja tutkitun tiedon avulla ja toiseksi sitä on pyrittävä vähentämään ohjelmapolitiikan avulla.

Yleisö tietää enemmän kuin luullaan

Tutkimuksessa pyrittiin myös selvittämään pienellä pistokokeella, kuinka laajalti yleisö on

Radiotoimittaja luulee, että kuulijat ovat tyytymättömiä. Todellisuudessa radiokuuntelijat ovat yllättävän tyytyväisiä.

Tv-toimittajan harhaluulo: yleisö on onnellisen tyytyväistä. Todellisuus: tv-yleisö on paljon tyytymättömämpää kuin radioyleisö.

perillä eräistä ns. yleisistä asioista, jotka olivat haastattelun aikoihin melko paljon esillä uutisissa. Seuraavassa viiteen »tietokilpailukysymykseen» saatujen oikeiden vastausten prosenttimäärät yhdessä toimittajien keskimääräisten arvioiden kanssa:

Satutteko tietämään	% yleisöstä tiesi	toimittajien arvio samasta
— kuka on Suomen pääministeri?	81 %	56 %
— mikä on vientimaksu?	34	23
— kuka on U Thant?	79	51
— kenen kanssa samalla puolella Amerikan Yhdysvallat taistelee Vietnamissa?	61	40
— koska Suomessa on seuraavat kunnallisvaalit?	61	38

Jokaisen kysymyksen kohdalla toimittajat ovat aliarvioineet yleisön tiedon tason. Samoin ovat tehneet paria poikkeusta lukuun ottamatta

myös johtajat ja tutkijat. Vain muutamit harvat toimittajat ovat joidenkin kysymysten kohdalla arvioineet yleisön tiedon tason oikein tai todellista korkeammaksi. Joukkona he ovat kuitenkin verrattain yksimielisiä; tosin radion uutistoimittajat ja teatteriosastolaiset yhdessä tutkijoiden kanssa arvioivat yleisön tiedon tason vähän muita osuvammin eli keskimääräistä ylemmäksi.

Tulos viittaa siihen, että yleisradioväki olisi oppinut liiankin hyvin »lain 12—13-vuotiaan henkisestä tasosta». Yleisö koetaan tietämättömämpänä »rahvaana» kuin on aihetta. Tätä johtopäätöstä tuskin kaataa edes se tutkimusmenetelmän heikkous, että »oikeiksi» vastauksiksi kansan haastattelussa hyväksyttiin paitsi täsmälleen myös lähes oikeat määritelmät (esim. kunnallisvaalien ajankohdaksi riitti maininta syksystä), kun taas toimittajat ovat saataneet pitää mielessään vain täsmälleen oikeita vastauksia. Toisaalta on kyllä huomattava, että kaikki nämä kysymykset koskevat yleisiä päivän uutisia, joiden kanssa on lähes mahdotonta olla joutumatta tekemisiin. Mikäli pääministerin sijasta olisi kysytty vaikkapa Suomen Akatemiaa ja Vietnamin sijasta esim. Perua, olisi hyvinkin voinut käydä niin että kansan tieto olisi alittanut yleisradioväen odotukset.

Luulot pois ohjelmantekijöistä

Tämä puoliksi pilanpäiten tehty tutkimus antaa itse kullekin vakavaa ajattelemisen aihetta. On tosiaan syytä kysyä, mille yleisölle ja mille Suomen kansalle ohjelmia tehdään: sillekö joka on todellisuudessa olemassa vai sille joka on vain radio- ja tv-väen mielikuvi- tuksessa.

Olennaista ei tässä ole niinkään se, onko yleisö yli- vai aliarvioitu tai mihin suuntaan sen mielipiteet on väärin arvioitu. Tärkeintä on huomata, että käsityksemme yleisöstä on epätarkka ja jatkuvan, tieteelliseen tutkimukseen perustuvan uudelleenarvioinnin tarpeessa. »Tieteellinen uudelleenarviointi» ei suinkaan tarkoita luovien vaistojen ja intuition korvaamista tietokoneella, vaan ainoastaan tiedon asettamista luulon tilalle sellaisissa asioissa jotka varman tiedon puutteessa on paikattu hatarilla ja usein tiedostamattomilla olettamuksilla. Silloinhan myös luova ohjelmantekijä saa sanomansa parhaiten menemään perille, kun hän jo ohjelmaa tehdessään pitää mielessään todellisen yleisönsä — eikä jotakin harhakuvajaista siitä (kuten esim. sukulaisiaan tai työtovereitaan).

Valitettavasti nykyisin vaikuttaa siltä kuin

todellinen yleisö olisi mielessä suhteellisen harvoin. Ei siksi että puuttuisi halua tuntea yleisö, vaan siksi että puuttuu tietoja ja siksi myös kykyä tuntea yleisö. Tietoja puuttuu jopa viestinnän perustekijästä: siitä kielestä jonka avulla yleisölle puhutaan. Vaikka kansan tietämys yleisistä asioista vaikuttaakin ilahduttavan laajalta, on ihmisten kyky ymmärtää radiossa ja televisiossa puhuttua kieltä ilmeisesti paljon rajoitetumpi kuin luulemme. Meidän käsityksemme yleisön omaksumiskyvystä perustuu omaan ja lähiympäristömme kokemukseen, ja se tuntuu tutkimusten perusteella olevan kovasti erilainen kuin todellinen yleisön omaksumiskyky. Toimittajan käsitys helposta ja vaikeasta tekstistä ei lainkaan välttämättä pidä yhtä sen kanssa, miten täydellisesti yleisö todellisuudessa tekstin omaksuu.

Eri toimittajien arviot yleisön vastausten ja kaantumisesta eivät poikenneet toisistaan kovinkaan paljon; edellä esitetyt keskiarvot paljastavat siten »tyypillisen toimittajan näkökannan». Samoin tutkijoiden silmälaput osoittautuivat varsin yhdenmukaisiksi. Sen sijaan johtajien leiri hajosi monien arvioiden kohdalla hyvinkin erilaisia näkökantoja edustaviin osiin. Tällöin ohjelmapäällikköjen arviot muistuttivat johdonmukaisesti enemmän toimittajien arvioita kuin johtokunnan jäsenten tavallisesti eri suuntiin käyviä arvioita. Tämä viittaa siihen, että yleisradioväki jakaantuu luuloiltaan kahteen perusjoukkoon: ohjelmatoiminnan kanssa päivittäin painiskelemaan toimittajien ja ohjelmapäällikköiden leiriin ja toisaalta hyvin yksilöllisesti ajattelevien johtajien leiriin. Kummankaan näistä leireistä ei voi sanoa luulevan toistansa oikeammin: molemmat luulevat yhtä reippaasti harhaan.

Meikäläinen yleisradioväki ei luuloineen kuitenkaan ole muita huonompi. Aina kun vastaavanlaisia tutkimuksia on tehty, on päädytty dramaattiseen eroon yleisön todellisten ominaisuuksien ja toimittajien olettamien ominaisuuksien välillä. Surkuhupaisin tämä ristiriita on USA:ssa, jonka kaupallinen tiedotustoiminta perustuu siihen, että kansalle annetaan mitä kansa haluaa: kansalle käytännössä annetaankin mitä *toimittajat luulevat kansan haluavan*.

Tässä tutkimuksessa paljastuneet suomalaisen yleisradioväen harhaluulot alkööt liioin antako aihetta muille kansalaispiireille rehennellä suuremmalla kansan tuntemuksella. On syytä luulla, että esim. lehtiväen ja kansanedustajien keskuudessa tehty samanlainen todellisuustajun testi olisi päätyntä vähintään yhtä surullisiin tuloksiin. Kukahan testaisi tämän luulon?